

CAMILLE SAINT-SAËNS ÉLETE ÉS KAMARAZENÉJE

Előadók: Guelmino Kamilla, Jono Eszter, Nagy Zita, Pásztor Dorina

Intézmény, kar: Széchenyi István Egyetem; Művészeti kar

Szak, specializáció, évfolyam: Guelmino Kamilla - OMA III. fuvola

Jono Eszter - BA I. zongora

Nagy Zita - BA II. oboa

Pásztor Dorina - MA I. klarinét

Témavezető neve, tudományos fokozata, beosztása:

dr. habil Choi Insu, egyetemi docens

CAMILLE SAINT-SAËNS ÉLETE ÉS KAMARAZENÉJE

Előadásunkban Camille Saint-Saëns, francia zeneszerző életét és kamarazenéjét szeretnénk egy kicsit jobban megismertetni, s a szóban forgó bevezetés után előadnánk a szerző egyik nem mindennapi felállású kamaraművét „*Caprice sur des air danois et russes*” azaz a *Caprice dán és orosz dallamokra* című művét.

Saint-Saëns kamarazenéje rendkívül különleges, hiszen több olyan kamaraműve is van, melyeknek hangszerösszeállítása nem megszokott. Ilyen például a fentebb említett *Caprice*, melyet fuvolára, oboára, klarinéttra és zongorára írt. Nem sok alkotás található erre az apparátusra, ezért is számít ez egy különleges darabnak. Azért esett Saint-Saëns művére a választás, mert rendkívül sokszínű és izgalmas, különböző variációi adtán rengeteg karakter feltűnik benne.

Camille Saint-Saëns a romantika korának francia zeneszerzőjeként, orgona- és zongoraművészeként és karmestereként tevékenykedett. 1835. október 9-én született Párizsban egy kormányhivatalnok fiaként. Apja, születése után nem sokkal elhalálozott, így a fiút anyja nevelte fel, de jelentős szerepet vállalt oktatásában és anyagi támogatásában a nagynénje, Charlotte Masson.

Zenei tehetségét korán felismerték. Kétéves korában odatotyogott a társalgójukban felállított zongorájukhoz és gyermeki kíváncsisággal kezdte el nyomkodni a hangszer billentyűit. Egyik hang után a másikat, megvárva, amíg az előző hang elhal. Ezután nem sokkal zongorahangoló érkezett hozzájuk, aki minden megszólaltatott hangnak kimondta hangosan a nevét, ezt a folyamatot pedig érdeklődéssel kísérte végig a fiatal Camille. Mikor elment a hangoló ismét odatípett a zongorához, leütötte a most már tisztán szóló hangokat és elkezdte visszamondani – ahogy egy gyermektől kitelik: gügyögni - a hangok neveit, ahogy a hangolótól is hallotta. Ezután döntött úgy a nagynénje, hogy anyjával elkezdik zenére tanítani. 3 éves korában megírta első darabját zongorára, 11 évesen pedig sikeres koncertet adott Párizsban, Mozart és Beethoven műveiből.

7 éves korában Camille-Marie Stamaty növendéke lett, akinél komponálást és zongorát tanult. Saint-Saëns visszaemlékezése alapján Stamaty megkövetelte tanítványaitól, hogy karjukat támasszák meg a zongora billentyűzete előtt elhelyezett rúdon, így minden erőt a kezük és ujjuk fejtett ki és a felesleges mozgást is koordinálta. Ez Saint-Saëns szerint hatásos módszer volt és

egy remek kéz edzésnek felelt meg. Anyja, a fia hatalmas tehetsége ellenére, nem támogatta, hogy ilyen korán szerezzen nagy elismertséget, óvta őt a korai hírnévtől.

1848-ban, 13 évesen felvételt nyert Franciaország legkiválóbb zeneakadémiájára, a Párizsi konzervatóriumba. Itt kezdte el orgona tanulmányait is Francois Benoistnál, akit kiváló tanárnak tartott. Harold C. Schonberg ezt írta Saint-Saënsről 1969-ben: *"Általában nem ismerik fel, hogy ő volt a történelem legfigyelemreméltóbb csodagyereke, és ebbe Mozart is beletartozik."*

1853-ban, miután befejezte konzervatóriumi tanulmányait, elnyerte a Saint Merry templom orgonista állását. Ez az állás megfelelő jövedelmet biztosított Saint-Saënsnek, viszont az orgona, amin játszania kellett, már nem volt ennyire megfelelő. A hangszer tökéletesen ellátta feladatát az istentiszteleteken, de nagyobb volumenű előadásokat már nem lehetett vele tartani. 1858-ban viszont sikerült elnyernie a Saint Madeleine templom magas rangú orgonista állását, amit egészen 1877-ig töltött be. Itt hallotta először Liszt Ferenc Saint-Saëns orgonajátékát, s „a világ legnagyobb orgonistájának” tartotta őt.

1861-ben a párizsi École de Musique Classique et Religieuse tanára lett, ahova azzal a céllal érkezett, hogy kiváló orgonistákat neveljen ki a francia egyház számára. Kollégáit gyakran megbotránkoztatta azzal, hogy növendékeit a kortárs zenével is megismertette, például Liszt, Schumann és Wagner zenéjével. *Az állatok farsangja* az egyik legismertebb műve, melyet ekkor kezdett el komponálni diákjaira gondolva, de több mint húsz évvel később fejezte csak be.

Ebben a korban a színházak és a templomok teltházások voltak a zenei események alatt, ezzel ellentétben a zenekari koncerteket nem látogatták ennyien. Nagy hangsúlyt kapott még ekkor a kamarazene, amiben Saint-Saëns is örömmel tevékenykedett. Még családjától eredt a hagyomány, hogy előszeretettel tartottak szalonjukban szűk körű összejöveteleket, ahova anyja és nagynénje neves zenészeket hívott fellépni. Ezt később Camille is átvette, azzal a különbséggel, hogy ő játszott legújabb műveiből szólóban vagy kamara felállásokkal. Itt nem csak zenei tehetségét csillogtathatta meg, hanem jó humorával is szórakoztatta a közönséget.

1865-ben abbahagyta a tanítást, hogy a zeneszerzésre és műveinek előadására fókuszálhasson, valamint több versenyen is elindult ezekben az időkben, melyek közül a párizsi Grande Fête Internationale zeneszerzés fődíját is elhozta.

1870-es években Camille célja az lett, hogy a francia zenét népszerűsítse, ezért elkezdett szervezni egy zenei társaságot: *Société national de musique* néven. A társaság célja, hogy minél több feltörekvő francia zeneszerző művét mutassák be, ezzel jobban bevonni a köztudatba azt. A közben kitörő francia-porosz háború nehezítette helyzetüket, mivel pár hónapra Angliába kényszerült menekülni, visszatérével viszont úgy érezte, hogy a németellenes érzelmek még jobban megerősítették benne a francia zene népszerűsítésének gondolatát. A társaság végül 1871 februárjában jött létre. Alapító tagjai: Bussine, Duparc, Fauré, Franck, Massenet voltak Saint-Saëns mellett, mind korabeli zenészek és zeneszerzők.

Ugyanebben az évben, hosszas kísérletezgetés és több megszakított operapartitúra után Párizsban bemutatták első egyfelvonásos könnyed operáját, a *La princesse jaune*-t, azaz a *Sárga hercegnőt*. Sajnos csak 5 előadást tartottak belőle, nem hozta meg a várva várt sikert.

1875-ben váratlanul nőül vette a tőle bő 20 évvel fiatalabb Marie-Laure Truffot. A lány 19 éves volt, míg Saint-Saëns 40. A házasság nem volt sikeres, 2 fiúk született, de nagyon fiatalon elhunytak. A pár ezután még 3 évig együtt volt, de nem voltak boldogok, Camille-t mély depresszió vette hatalmába és szorongott, mindenért feleségét okolta. Végül egy külföldi közös vakációjukon hagyta ott Marie-Lauret egy üzenettel, miszerint nem tudja neki megbocsátani gyermekei halálát és köztük mindennek vége. Nem váltak el, Camille nem házasodott újra és soha nem létesített kapcsolatot más nőkkel. Új családját Fauré családjában találta meg, ahol Fauré felesége és gyermekei is szinte rokonként tekintettek rá.

1877-ben meghalt Albert Libon, kinek a *Le timbre d'argent* című operáját dedikálta Saint-Saëns. Libon nagy örökséget hagyott rá, azzal az utasítással, hogy törjön ki a Madeleine orgona fogságából és szentelje a figyelmét teljes mértékben a zeneszerzésre. Camille, már barátja halála előtt nem sokkal lemondott erről a pozícióról, bár mit sem sejtett akkor még a közelgő hagyatékról. Nem volt katolikus és egyre bosszantóbbnak találta a vallási dogmákat és az egyház beleavatkozását a zenei életbe. Több fellépést akart vállalni zongoristaként, több időt szeretett volna szentelni a komponálásnak. Ezt követően nem orgonált többet hivatásos organistaként. Libon emlékére írta a *Messe de Requiemet*, amit halálának első évfordulóján adtak elő. Charles-Marie Widor orgonált és Saint-Saëns vezényelt.

A 19. század francia zeneszerzőinek egyik legfőbb zenei műfaja az opera volt. Saint-Saëns első két operája még nem hozta meg a sikert, viszont az 1877 decemberében bemutatott *Samson et Dalila* meghozta a várt hatást és elfoglalta helyét a nemzetközi repertoáron. Weimarban

tartották a premiért, német fordításban adták elő. A mű hatalmas sikernek örvendett, a Párizsi Opera színpadára viszont csak 1892-ben került fel.

Az 1880-as évekre a Société nationale de musique zenei társaságuknak a tagjai már nem ragaszkodtak annyira a francia zeneszerzők zenéinek népszerűsítéséhez. A növendékek elkezdtek a wagneri módszerkehez ragaszkodni és Saint-Saëns úgy vélte túl nagy hatást gyakorolt a fiatal zeneszerzőkre a német zene. 1886-ban lemondott alelnöki pozíciójáról, s a Wagner felé irányuló tartása pedig ellenségeskedéssé nőtte ki magát, nem csak a zenéje, hanem politikai nézete miatt is.

Közben még kitartóan kereste a sikert az operákban, amit nehezített a vele szemben felállított ellenszenv, miszerint egy zongorista nem lesz sikeres operairó. A 80-as évek alatt ennek ellenére két operája is megjelent, az első a *VIII Henrik*, amit a Párizsi Opera felkérésére szerzett és akkora sikernek örvendett, hogy élete folyamán többször is előadták. A másik pedig a *Proserpine* címet kapta. Saint-Saëns úgy vélekedett róla, hogy a wagneri rendszerben ez a legfejlettebb színpadi műve. 1899-ben újra előadták egy átdolgozott verzióban.

Ezzel párhuzamosan Angliában a legnagyobb élő francia zeneszerzőként tartották őt számon, s 1886-ban a Londoni Filharmonikus Társaság megrendelésére írta a 3. c-moll *Orgona szimfóniát*, amely hatalmas sikernek örvendett. Ennél nagyobb sikere már csak a francia bemutatón volt.

Következő mélypont az életébe 1888-ban következett be, amikor édesanyja elhunyt. Saint-Saënst nagyon megviselte, álmatlanság kínozza, mély depresszióba zuhant és azon is elgondolkodott, hogy saját kezűleg vet véget az életének. Otthagytá Párizst és 1889 májusáig Algériában tartózkodott, ahol a gyászt dolgozta fel, de ezek után is a teleket Algériában vagy Egyiptomban töltötte rossz egészségügyi állapota miatt.

A következő években sokat utazott, a komponálás és a koncertezés kicsit háttérbe szorult az életében. Az egyik legfontosabb megjelenése ekkor 1893 júniusában volt Cambridge-ben, ahol Max Bruch német zeneszerzővel és hegedűművésszel, továbbá Pjotr Iljics Csajkovszkij az orosz romantika egyik legfőbb alakjával adtak koncertet a Cambridge-i Egyetemi Társaságnak.

Utazásai során bejárta Európát, többször volt Londonban, ahol mindig nagy szeretettel fogadták, beutazta Olaszországot, Monacot, Spanyolországot. 1906 és 1909 között nagysikerű turnét tett az Egyesült Államokban, ahova másodjára is visszatért.

Idősebb korára olyannyira elfajult a francia zene iránt érzett szeretete, hogy határozottan be akarta szüntetni a német zenét, különös tekintettel Wagner zenéjére. Hajlamos volt a fiatal zenész társait nyilvánosan elítélni, köztük Claude Debussyt és Darius Milhaudot.

1913-ban búcsúkoncertet adott Párizsban, de visszavonulása nem tartott sokáig. A háború kitörése után több jótékonyági koncertet adott. Utolsó koncertjét 1921-ben adta, amit úgy jellemeztek, hogy játéka élénk volt és precíz, ami egy 86 éves férfi korában csodálatra méltó. E koncert után Algériába utazott, hogy ott töltsen a telet, ahogy már szokásává vált. Ott tartózkodása alatt 1921 december 16-án szívroham érte. Holttestét hazavitték Franciaországba és a párizsi Montparnasse temetőben helyezték el hamvait.

KAMARAZENÉJE

Saint-Saëns elősorban operáiról, orgona- és zongora repertoárjáról, illetve szimfonikus műveiről ismert, kamarazenével is foglalkozott, élete során több, mint 40 művet írt különböző felállásokra. Életművében van zongoranégyes, zongoratrió, vonósnégyes és rengeteg szonáta, de a művek között vannak szokatlan, kísérletező apparátusok is.

Ilyen például *Az állatok farsangja*, amelyet 11 féle hangszerre írt: hegedű, brácsa, gordonka, nagybőgő, fuvola, piccolo, klarinét, xilofon, harangjáték, zongora és üvegharmonika. Ezt a művét a szóbeszéd szerint megtiltotta, hogy játsszák, amíg él, mert úgy gondolta, hogy közönsége nem értékelné és ezzel saját hírnevét rontaná.

Hasonló, szokatlan felállítás még például az *Esz-dúr szeptett*, melynek apparátusa: két hegedű, brácsa, cselló, nagybőgő, zongora és trombita. Emile Lemoine matematikusnak, a La Trompette kamarazenei társaság alapítójának írt, aki már régóta kérte, hogy írjon neki olyan kamaraművet, amiben trombita is van.

Még ide sorolható az *F-dúr Barcarolle*, amit hegedűre, csellóra, harmóniumra és zongorára írt. Pár évvel később elkészült egy klasszikus zongoranégyes változata is, hegedű, brácsa, cselló, zongora felállásban.

A *Caprice sur des airs danois et russes*, amit fuvolára, oboára, klarinéttra és zongorára komponált, szintén a szokatlanabb művei közé tartozik. Apparátusa olyan, mint egy zongoranégyes felállítás, csak a vonós hangszereket fúvósokra cserélte.

CAPRICE DÁN ÉS OROSZ DALLAMOKRA

Saint-Saëns 1887 áprilisában éppen oroszországi turnéját tartotta, amikor a művet komponálta. A dán és orosz dallamokra épülő caprice ihletője Maria Feodorovna volt, egy dán hercegnő, aki 1881-ben Oroszország cárnéja lett. A művet konkrét művészeknek írta, név szerint Paul Taffanel fuvolaművészek, Georges Gillet oboaművészek, Charles Turban klarinétművészek. A zongoraszólamot pedig maga Saint-Saëns játszotta.

Az ősbemutató Szentpéterváron volt, ahol a darab hatalmas sikernek örvendett. Több műve is elhangzott a szerzőnek, köztük zongoradarabok és operarészletek, de a Caprice volt a lekiemelkedőbb produkció. Az elért sikerre való tekintettel 1887 júniusában, Londonban is előadták. A Durand kiadó gondozásában adták ki a kottát, még abban az évben op. 79. szám alatt. Majdnem egy évtizeddel később pedig megjelent a kiadónál a mű két zongorára írt átírat.

A mű egy tétel, azon belül három részre osztható. A részek, mint tételek viselkednek, mindegyik más hangnemben és metrumban szólal meg. Az első rész egy bevezetés, melyet a dán dallam majd annak variációi követnek második részként. A harmadik részben két orosz dallam és azok variációi szólalnak meg, végül egy kódával zárul a darab.

A lendületes bevezetőben, a határozott arpeggio zongora akkordok után, virtuóz hármashangzatfelbontásokkal és skálákkal felelget egymásnak a zongora és a fafúvós apparátus. A műben fontos, és többször visszatérő elem a hangszerek -különösen a fuvola szólisztikus játéka. A skálák után a fuvola veszi át a szót, melyet csak akkordokkal kísér a zongora, majd a többi hangszer csatlakozásával kicsit megnyugszik a zene. Jellemző a darabra a duolák és triolák ütköztetése, ez itt jelenik meg először a bevezetés végén. Az első rész B-dúr hangneméből A-dúrba modulál, így könnyen elérvén a következő szakasz d-moll hangnemét.

A második részben a dán dallam kerül bemutatásra. Itt az ütemmutató 4/4-ről 6/8-ra vált. A fuvola indítja a témát, majd csatlakozik hozzá a zongora, pár ütemmel később pedig az oboa is megismétli. Mindhárom témát, a dánt és a két orosz dallamot is más hangszer mutatja be elsőként. Az első variáció az 'Allegretto' tempójelzésnél indul, keringős lüktetésben, ezt egy virtuóz variáció, majd egy dallamos variánsa hangzik el a témának, a fuvola és a zongora duettjében. Az utolsó, záró variációban a zongorában található a téma, a fúvósok pedig ellensúlyozva a zongora tizenhatod játékát, legato, hosszabb értékű motívumokkal nyugtatják meg a zenét.

A harmadik rész a 'Moderato ad libitum' jelzésnél kezdődik. A hangnem F-dúr lesz, a metrum pedig 3/4. Az első orosz dallamot az oboa mutatja be. Nagyon lírikus szakasza ez a műnek, melyet a zongora arpeggio akkordokkal kísér. Ugyanezt a klarinét rögtön megismétli, de az oboa fortissimo dinamikájához képest, most pianissimoban, melyet a zongora szinte ugyanazzal a harmónia menettel, csak egy oktávval feljebb kísér. Ezután azonnal a második téma kerül bemutatásra az 'Allegro vivace' résznél, ahol lendületes 2/4-be tér át a zene. A két dallam nagy kontrasztot vonz magával, hiszen az előző ária szerű dallam után, most egy virtuóz tizenhatodos bevezetővel indul a zongora, majd ezúttal a klarinét bemutatja a vidám, második orosz dallamot. A dallam variációi közben többször idéz a mű korábbi elemeiből. Időnként a bevezetőre emlékeztető skálák jelennek meg, máskor az első orosz téma lendületesebb verzióját halljuk. Az első, egy triolás variánsa a témának, melyben a zongora játssza a dallamot a fafúvósok pedig egymásnak átadva a triolákat kísérik őt. Itt is megjelenik a triola és duola ütköztetése. A második variáció egy kánon. A darab csúcspontjához érve, az eddig zongorán többször bemutatott, első orosz dallam lendületesebb verzióját az oboától halljuk, amihez csatlakozik a fuvola és a klarinét is. Az 'Un peu moins vite' jelzéshez érve a kóda témájaként, a második orosz dallamból idéz. A darab végén, felfokozott tempóban a zongora folyamatosan a második téma elejét ismételteti, míg a fafúvósok repetált hangokkal crescendálnak, s az összes hangszer egyszerre, fortissimon megérkezik a záró akkordra.